

Türkiye’de Siyasal Yapı ve Siyasal Kültür

Kemal GÖRMEZ*

There exist an important link between the political behaviour and the political identity. This article deals with this problematic departing from the case of Turkey entering into the stage of genaral elections.

Giriş

Siyasal davranışla siyasal yapı ve kültür arasında son derece yakın bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye’de politikacılar ve yöneticiler bu ilişkiyi dikkate almaksızın karar almakta ve uygulamaktadırlar. Seçimlerin yaklaştığı bir dönemde, sahadan da topladığımız verilerle** bu ilişkiye farklı bir açıdan bakmayı denedik.

Siyasal kültür ile siyasal katılım arasındaki ilişkileri Türkiye ölçeğinde ele alırsak yaklaşık olarak aşağıda çizilmeye çalışıldığı gibi bir tabloyla karşılaşıyoruz.

Siyasal Kimlik

Türkiye’de sağ- sol bağlamında klasik siyasal saflaşma devam etmektedir. Bu saflaşmanın içerik ve temsili bakımından değişikliklere uğradığı görülmektedir.

Türkiye’de siyasal kimlikler birkaç kategori ile tasnif edilir: Milliyetçi, muhafazakar, sosyal demokrat, sosyalist, Atatürkçü, İslamcı, liberal...gibi. Bu kimliklerden bazıları sağ siyasal yelpazede (İslamcılık, muhafazakarlık, milliyetçilik gibi.), bir kısmı da sol siyasal yelpazede temsil edilmektedir (sosyalizm, sosyal demokratlık ...gibi). Bununla birlikte siyasi partiler düzeyinde temsil sözkonusu olduğunda, siyasal kimliklerin sanıldığı kadar net bir görünümde olmadıkları anlaşılmaktadır. Şöyle ki, kutupsal olduğunu söyleyebileceğimiz bazı kimlikler (İslamcılık, ülkücülük, sosyalistlik ...gibi- hatta küçük oranlarda olmakla birlikte bu kimliklerde bile) dışında diğer kimliklerin daha çok merkez partiler tarafından paylaşıldığı görülmektedir: Milliyetçilik, sosyal demokratlık,

* Doç. Dr. Kemal Görmez, G.Ü. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir.

** Haziran 1997 Türkiye genelinde yapılan "Siyasal ve Kültürel Değerler" araştırması (Yayınlanmamış Alan Araştırması)

muhafazakarlık, demokratlık gibi kimlikler daha çok merkeze yakın kimliklerdir. Ancak çok ciddi düzeylere ulaşmamakla birlikte, sözü edilen kutupsal kimliklerin de Türkiye'de taban bulmaya başladığı gözlenmektedir.

Türkiye'de siyasal kimlik konulu araştırmalarda, "milliyetçiliğin" büyük oranda kıymet gören bir kimlik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de "milliyetçilik" düşüncesinin ve "milliyetçilik" in bazı hususiyetleri bulunmaktadır: Herşeyden önce "Türk" kimliğinin inşasında (bunun daha önceki dönemde Osmanlı kimliğini öne çıkarmak, ya da İslam üzerinde durmanın bir devamı niteliğinde olduğu söylenebilir) sivil kaygılar değil, "devletin bekasını kurtarma" kaygısı egemen olmuştur. Dolayısıyla bu milliyetçilik anlayışı, ülkede eskiden beri seslendirilmeye çalışılan sivil arayışları örtmüştür, neredeyse alternatifsiz bir biçimde benimsenmiştir. Milliyetçilik, doğası gereği "hakim millet" idealine dayalı bir ideolojidir.

Türkiye'de herkesin milliyetçi olmaya özendirildiğini bile söyleyebiliriz. Çünkü bu milliyetçiliğin (sınırlarını aşmadığı sürece) "devlete" hiçbir zararı yoktur. Hatta aksine, "milli birlik ve beraberliğin" harcını verdiği için, denebilir ki devlet eliyle üretilip takdim edilen bir ideolojidir. Dolayısıyla Türkiye'de milliyetçiliği devletten bağımsız düşünmek mümkün değildir. Millet = devlet olduğuna sonsuz bir bağımlılık duymaksızın milliyetçi olabilmek de pek kolay değildir.

Bu nedenle Türkiye'de milliyetçilik sadece sağ siyasal partilerin elinin altında değildir. Hatta zaman zaman "sağ milliyetçilik", "sol milliyetçilik" gibi kavramlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Özünde - eğer illa bu ayırım gerekiyorsa - bu iki milliyetçilik arasında "millet = devlet" noktasında hiçbir fark yoktur. İkisi arasında fark olarak konan şey şudur: Cumhuriyet dönemi ile birlikte milliyetçilik ilk olarak laik bir çerçevede başlamıştır. Milliyetçiliğin içindeki geleneksel unsurlar, resmi olmayan unsurlar ayıklanmıştır. Sol'un sahip çıktığı milliyetçilik böyle bir milliyetçiliktir.

Türkiye'de milliyetçilik önce laik çerçevede başlamış, sonra dinselleşmiştir. Din ile milliyet arasında zaten 17. yy'dan itibaren bir ilişki mevcuttur. Evrensel mesajları olmakla birlikte, dinler milliyetçi vurgulamaları içerir. En azından kavmi bir kayırma sözkonusudur. Bu dinsel temalara sahip ideoloji de sağ milliyetçilik tarafından temsil edilir. Zaman zaman bu iki milliyetçi anlayışın çatıştığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Oysa çatışan sadece milliyetçiliğin dinsel veya laik yönetimleridir.

Milliyetçilik dendiği zaman akla gelen, büyük ölçüde sağ yönetime ait olmalıdır.

"Türk milliyetçiliği" her ne kadar Balkanlar ve Orta Asya'ya yönelik açılımlara sahip olsa da ağırlıklı olarak Anadolu taşrasını vurgulayan, popülist ve otoriteryen bir demokrasi anlayışı ile taçlanan, muhafazakar ve etnik temalara sahip bir ideolojidir.

Milliyetçilik ve İslamcılık alt gelir grupları arasında giderek yaygınlaşmakta, buna mukabil sosyal demokratlık üst gelir gruplarında daha yaygın bir taban bulmaktadır.

Seçmenin Gündemi

Toplum gündemini ağırlıklı olarak meşgul eden sorunlar ekonomik temelli sorunlardır (işsizlik, enflasyon, hayat pahalılığı gibi).

Yelpazenin sağına doğru gidildikçe endişelerin daha çok resmi ideoloji ile gelenek ve görenekler dünyası arasındaki çatışma üzerine yoğunlaştığı, soluna doğru gidildiğinde ise devletin temel niteliklerinden uzaklaşması ve devlette dinci, ayrılıkçı unsurlar gibi endişelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. "Laik- antilaik çatışması" olarak özetlenen bu tür endişeler, genellikle radikal siyasi partilerin güçlendiği, iktidara yaklaştığı veya iktidar olduğu dönemlerde ağırlık kazanmaktadır.

Siyasal Katılım

Türkiye'de oy kullanma sürecinde, parti tercihlerinin hangi saikler altında gerçekleştiğine baktığımızda, partiye ideolojik olarak yakınlık hissetmenin önemli bir kriter olduğu anlaşılmaktadır. Seçmenin A partisini tercih ediş gerekçeleri arasında en önemli yeri ideolojik olarak yakınlık hissetmek oluşturmakta, bunu geçmişten beri aynı partiye oy veriyor olması ve diğer partilerin oy verdiği partiden daha "kötü" olması izlemektedir.

Parti lideri, siyasal parti tercihinde sınırlı sayılabilecek bir öneme sahip görünmektedir. Partiye bağlılık, parti liderinden bağımsız bir seyir izlemektedir. Bu, seçmenin parti tercihlerinde en çok neye dikkat ettiğinin analizi ile ortaya çıkan bir sonuçtur. Ancak dünya çapında bütün siyasal kampanyaların parti liderini merkeze aldığı ve partiyi seçimlere parti liderinin taşıdığı bilinmektedir.

Bu durum şu şekilde değerlendirilmelidir: Bütün siyasi kampanyalar parti lideri üzerine kurulur. Çünkü kampanyaların amacı "kararsız" ya da "yüzer-gezer" oyları parti lehine etkilemektir. Şu veya bu partiye oy vermekte olan bir seçmenin partiye ideolojik, geleneksel, vb. bağlılığı zaten oluşmuştur. Dolayısıyla bu seçmenin tercihini kullanmasında parti lideri çok sınırlı bir ölçü olmaktadır.

Aday faktörü için de benzer şeyler söylenebilir. Özellikle yerel seçimlerde aday önem kazanmaktadır. Genel seçimlerde hangi partiye oy vereceğini rahatlıkla söyleyebilen bir seçmen, yerel seçim tercihinin "adayın kim olduğu, ne vadettiği ve bugüne kadar ne yaptığına bağlı" olarak değişeceğini söylemekte, parti tercihi bakımından kararsızlaşmakta ya da esneklemektedir.

Siyasal tercihlerde geleneksel olarak ailece aynı partiye oy verme eğilimi, hemşehrilik gibi unsurların önemi geçmişe oranla azalmakta, bunun yerini kimliğe dayalı unsurlar almaktadır.

Yine de, Türkiye'de seçmenin kollektif kimlik algısı ve grup şuuru ile hareket ettiği görülmektedir. Bunun göstergelerinden biri, aile içinde genellikle aynı partiye

oy verme eğiliminin yüksek olmasıdır. Aile üyelerinin farklı partileri tercih ettiği durumlarda bile, tercih edilen partiler ideolojik olarak birbirine yakın partiler olmaktadır. FP (RP) ve kısmen de MHP'nin aileden blok olarak oy alan bir parti olduğu söylenebilir.

İdeolojik tercihler MHP, RP, CHP gibi partilerde daha fazla yoğunluk kazanmaktayken, ANAP, DYP, DSP gibi merkez partilerde bu denli dikkate alınmamaktadır. ANAP, DYP gibi merkez partilerin tercih edilmesinde daha çok, liderin özellikleri, beğenilip beğenilmemesi önem kazanmaktadır. Bu durum yukarıda söylediklerimizle uyusmaktadır. Çünkü her seçim döneminde kararsızlık, büyük ölçüde daha önce ideolojik bir partiyi değil, merkezde yer alan partilerden birini tercih eden seçmenler arasında yaşanır. Bu seçmen, merkez partilere ilişkin tutumunu ciddi biçimde etkileyen bir gelişme yaşanmadıkça yine merkezdeki partilerden birini tercih edecektir. Çünkü merkezde yer alan partiler arasında önemli program farklılıkları bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, geleneksel bir seçmen kitlesine sahip olmak bakımından DYP'nin ve ANAP'ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Sosyo - Ekonomik Kriterlere Göre Siyasal Yönelimler

Her ne kadar FP'li kadın seçmen her seçim sürecinde çok fazla görünürlük kazansa da Türkiye'de cinsiyete göre siyasal yönelimlere baktığımızda, kadınların daha çok merkezde yer alan partileri tercih etme eğiliminde oldukları söylenmelidir. Kadın seçmenin ideolojik tercihte bulunma ve radikal partilere oy verme düzeyi nispeten düşük seyretmektedir. Bu, etkili kampanyalar ile kadın seçmenin merkez partilere çekilebileceği anlamına gelir.

Yaş gruplarına göre siyasal yönelimler, dönemsel farklılıklar gösterdiği için bu konuda mutlak tesbitlerde bulunmak güçtür. Genellemenin olanağı yüksek olmamakla birlikte, Türkiye'de yaşlılar MHP'yi değil, FP ve CHP'yi, ANAP'tan çok DYP'yi tercih etme eğilimindedirler. Gençlerin tercihleri de daha çok MHP, ANAP, RP ve DSP arasında dağılmaktadır.

Gelir düzeyi ile siyasal yönelimler arasında net bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak gelir düzeyi yükseldikçe merkez partilere yönelme eğiliminin arttığı söylenebilir.

Meslek kriteri ile siyasal yönelimler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin, CHP, DSP gibi sosyal demokrat partilerin tabanında işçiler anlamlı bir çekim tutmamaktadır.

DYP ve ANAP gibi partiler ılımlı muhafazakar seçmen kitlesine sahiptir.

Buradan oldukça önemli bir sonuç çıkmaktadır. Türkiye'de partilerin siyasi yelpazede konuşlandıkları dilimler, ekonomik kaynakların paylaşımı sorunsalı çerçevesinde dizayn edilmemektedir. Partilerin pozisyonlarında ve seçmen tercihlerinde büyük ölçüde çağdaşlık ve muhafazakarlık gibi ölçüler (bunlar

TÜRKİYE'DE SİYASAL YAPI ve SİYASAL KÜLTÜR

siyasetten bağımsız olarak üretilmiş yapay kimlikler mi?) belirleyici olmaktadır.

Siyasal Kültür

Türkiye'de "devlet", "TC vatandaşı olmak", "vatandaşlık", "ordu", "askerlik" "vergi" gibi hukuki ve siyasal nitelikli kavramlar, gerçek siyasal ya da hukuki anlamlarından farklı olarak algılanmakta, bu kavramlara subjektif anlamlar yüklenmekte ve siyasi kanaatler bu kavramsal, anlamsal kargaşa içinde teşekkül etmektedir.

Türkiye'de iki farklı devlet anlayışı bulunmaktadır:

1. Siyasal anlamda devlet anlayışı (idari devlet)
2. Kültürel ve ideolojik bir devlet anlayışı

Vatandaş, siyasal anlamdaki devletin (idari devlet) karşısında yer almakta, ona karşı kuşku ve güvensizlik beslemektedir.

Kültürel ve ideolojik devlet anlayışı ise en önemli "Kutsal"lardan biridir. Baba, hakim devlet anlayışına işaret eder. Bu bakımdan Türkiye'de Doğu toplumlarına özgü bir gelenek olan ve Osmanlı'dan miras kalan geleneksel devlet ve "itaat" anlayışı korunmaktadır.

Bu oldukça karmaşık bir durumdur. Toplumun "kutsal" veya "devleti" ne ile özdeşleştirdiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Toplumun güvensizlik duyduğu devlet, işleyen, çalışan bir devlet olduğuna göre bu devlete yönelik rahatsızlık ve güvensizliğin işletenlere yönelik bir güvensizlik anlamına geldiği söylenebilir. Bu noktada siyaset- devlet özdeşleştirilmektedir.

Özellikle orduya ve polise atfedilen önem, kutsal devlet anlayışı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Devlet kavramları ve devlet kutsalları (ordu, devlet baba) ile ilgili olumlu düşünceler bildiren vatandaşlar, konu kendi yükümlülüklerinin yerine getirilmesi olduğunda (askerlik yapma gibi) kolaycı bir yaklaşım biçimini sergilemektedirler.

Türkiye'de bireyselleşme alanında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Milli- manevi kolektif değerlere duyarlılık, bireysel değerlere duyarlılıktan daha yoğundur.

Bireysel tavır alma yeterince gelişmemiştir. Mutlak, yüceltilmiş, aşkın hedeflere yönelmek, gündelik, bireysel, maddi hatta reel hedeflerden daha önemlidir. Hâlâ semboller ve aşkın değerler gerçekliğin üzerindedir. Bu, devlet ve vatandaşlık kavramlarının aslından farklı olarak algılanmasının hem nedeni hem de sonucudur. Gurur duyulan devlet, siyasal anlamıyla devlet değil, kültürel ve ideolojik içeriği ile devlettir.

18

Yani, kavramsal olan devletle gurur duyulmakta, kurumsal olan devletten şikayet edilmektedir. Bu şikayetin bir demokratik mücadele potansiyeli taşıdığı ise kuşkuludur. Kısaca toplumun hemen her kesiminde (bunun yaşla, eğitimle vb. ilgisi yoktur) "kutsal devlet" anlayışı hakimdir.

Vatandaşın bir yandan devleti kutsarken diğer yandan ondan şikayet etmesi, ne bu kutsamanın ne de bu şikayetin çağdaş vatandaşlık kavramının bir tezahürü ve demokratik kültürün bir gereği olarak anlamlı bir siyasal ve hukuksal tutumu yansıtmıyor olması, Türkiye'de demokrasi kültürünün önemli bir çelişkisidir.

Türkiye'de ideolojik saflaşmalar yapaydır. Zihni temelleri tam oturmamıştır.

Türkiye'de hemen her kesimden vatandaş din konusunda oldukça hassastır. İnanç noktasında ısrarlı, ibadet noktasında toleranslıdır.